

۱۴۱۷
۹۵,۹,۱۸

تاریخ شیعی

ابوالقاسم شاکر

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق *

سرشناسه	شاكر، ابوالقاسم، ۱۳۳۶ -
عنوان و نام پديدآور	تاريخ تشيع / ابوالقاسم شاكر؛ تهيه كننده پژوهشگاه علوم اسلامي امام صادق(ع).
مشخصات نشر	تهران: سازمان عقيدتي سياسي ارتش جمهوري اسلامي ايران، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهري	۱۷۶ ص.
شابك	۹۷۸-۶۰۰-۶۹۴۲-۱۰۰۰ : ريال. ۸۰۰۰۰
وضعيت فهرستبنويسي	فبيا
يادداشت	کتابنامه: ص. ۱۷۱.
موضوع	شيعة — تاريخ
موضوع	Shi'ah-- History
شناسه افزوده	سازمان عقيدتي سياسي ارتش جمهوري اسلامي ايران
شناسه افزوده	پژوهشگاه علوم اسلامي امام صادق(ع)
ردمدي كنگره	۱۳۹۵ : ۱۶۲۷ / ۲۳۹۷ BP
ردمدي ديويي	۲۹۷/۵۳:
ردمدي شانسنامي ملي	۴۲۶۴۹۸۹:

تاريخ تشيع (دورهٔ پيروي آجا)

- تهيه كننده: پژوهشگاه علوم اسلامي امام صادق(عليه السلام)
- نويسنده: ابوالقاسم شاكر
- ناظر علمي: حبيب زماني، نجوب
- ناظر نهايي: علي عرب پور
- ناظر سازماني: سيداحمد صالح اميري و سید الهادي امیری و سید الهادي امیری
- سرويراستار: حسين قاسم حمزه
- ويراستار: حسين برخورداری
- واپايش نهايي: سيدعلي يار افشارپور
- صفحه آرا: مسلم خسروي
- طرح جلد: مصطفى زينلي
- نويت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۵
- شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- بها: ۸۰۰۰ تومان
- شابك: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۴۲-۱۰۰۰
- ناشر: انتشارات سازمان عقيدتي سياسي آجا (با همكاري معاونت تربيت و آموزش سانس آجا)
- ليئوگرافي، چاپ و صحافي: چاپخانه ارتش جمهوري اسلامي ايران

نشانی: تهران، خیابان شهید قدوسی، سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران

معاونت تربیت و آموزش، صندوق پستی ۳۳۹۸ - ۱۶۷۶۵

تلفن: ۸۱۹۵۲۴۰۷ - ۸۸۴۰۵۰۰۱ دورنگار: ۱

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۶	درس اول: اصول و مبانی اعتقادات شیعه
۱۷	۱-۱. معنای لغوی و اصطلاحی شیعه تشیع
۱۷	۲-۱. دیدگاه‌های شکل‌گیری شیعه
۲۰	۳-۱. اصول و مبانی مذهب تشیع
۲۰	۱-۳-۱. امامت
۲۱	۲-۳-۱. عصمت امام
۲۵	۴-۱. اصول سیاسی شیعه
۲۵	۱-۴-۱. شیعه و منشأ حاکمیت
۲۸	۲-۴-۱. شئون امامت
۳۱	درس دوم: تشیع از آغاز تا دوران حکومت حضرت علی (ع)
۳۱	۱-۲. شیعه در عصر پیامبر
۳۲	۱-۱-۲. تدابیر پیامبر برای تحقق حاکمیت تشیع
۳۴	۲-۲. شیعه در دوران خلفا
۳۴	۱-۲-۲. انحراف مسیر خلافت

- ۲-۲-۲. واکنش تشیع ۳۸
- درس سوم: تشیع در دوران حکومت امام علی (ع) ۳۷
- ۱-۳. چگونگی انتخاب امام علی (ع) به خلافت ۴۹
- ۲-۳. مواضع سیاسی و روش حکومتی امام علی (ع) ۵۱
- ۳-۳. تحمیل سه جنگ داخلی بر ضد حاکمیت تشیع ۵۳
- ۱-۳-۳. جنگ جمل (شورش پیمان شکنان) ۵۳
- ۲-۳-۳. آشوب ستمگران (واقعه صفین) ۵۶
- ۳-۳-۳. حل گیری خوارج ۵۸
- ۴-۳. یوربر، س.، حاو، بر مناطق شیعه ۶۱
- درس چهارم: تشیع در دوران امام حسن (ع) تا دوران امام سجاد (ع) ۶۴
- ۱-۴. دوران امام حسن مجتبی (ع) ۶۵
- ۱-۴-۱. بیعت با امام حسن (ع) ۶۵
- ۱-۴-۲. اقدامات معاویه بر ضد امام حسن (ع) ۶۵
- ۱-۴-۳. اعلام جهاد بر ضد معاویه ۶۶
- ۱-۴-۴. صلح امام حسن (ع) ۶۷
- ۱-۴-۵. چرایی صلح امام حسن (ع) ۶۸
- ۱-۴-۶. شیعه پس از صلح امام حسن (ع) ۶۹
- ۱-۴-۷. بازگشت امام حسن (ع) به مدینه و شهادت وی ۷۱
- ۲-۴. دوران امام حسین (ع) ۷۲
- ۱-۲-۴. تداوم سیاست برادر ۷۲
- ۲-۳-۴. معاویه و سرکوبی شیعیان ۷۳
- ۳-۲-۴. واقعه کربلا ۷۴
- ۴-۲-۴. فلسفه قیام امام حسین (ع) ۷۴
- ۲-۴-۵. آثار و پیامدهای قیام امام حسین (ع) ۷۵

۳-۴	دوران امام سجاد	۷۶
۳-۴	۱-۱-۳-۴. اوضاع سیاسی و اجتماعی	۷۷
۳-۴	۲-۲-۳-۴. وضعیت شیعیان	۷۸
۳-۴	۳-۳-۳-۴. اقدامات امام سجاد	۷۹
۳-۴	۴-۳-۳-۴. شهادت امام سجاد	۸۱
	درس پنجم: تشیع در دوران امام باقر و امام صادق	۸۳
۱-۵	۱-۱-۵. راز امام باقر	۸۴
۱-۵	۱-۱-۵. شرایط سیاسی-اجتماعی دوران امام باقر	۸۴
۱-۵	۲-۱-۵. وضع شیعیان	۸۵
۱-۵	۳-۱-۵. مواضع سیاسی امام اقر	۸۶
۱-۵	۴-۱-۵. اقدامات امام اقر برای گسترش تشیع	۸۸
۱-۵	۵-۱-۵. شهادت	۹۰
۲-۵	۲-۵. تشیع در دوران امام صادق	۹۱
۱-۵	۱-۲-۵. اوضاع سیاسی و اجتماعی	۹۲
۲-۵	۲-۲-۵. وضعیت شیعه	۹۴
۲-۵	۳-۲-۵. اقدامات امام صادق برای گسترش تشیع	۹۶
۲-۵	۴-۲-۵. موضع امام در برابر قیام‌ها	۱۰۱
۲-۵	۵-۲-۵. تعیین جانشین	۱۰۲
۲-۵	۶-۲-۵. شهادت امام صادق	۱۰۲
	درس ششم: تشیع از دوران امام کاظم تا غیبت امام مهدی	۱۰۵
۱-۶	۱-۶. تشیع در دوران امام کاظم	۱۰۶
۱-۶	۱-۱-۶. شرایط سیاسی دوران امام کاظم	۱۰۶
۱-۶	۲-۱-۶. وضعیت شیعیان	۱۰۷
۱-۶	۳-۱-۶. اقدامات سیاسی امام کاظم	۱۰۷

- ۱-۶-۴. اقدامات فرهنگی..... ۱۰۹
- ۱-۶-۵. شهادت امام کاظم علیه السلام..... ۱۱۰
- ۲-۶-۲. دوران امام رضا علیه السلام..... ۱۱۰
- ۲-۶-۱. اوضاع سیاسی..... ۱۱۱
- ۲-۶-۲. تبیین و تثبیت امامت..... ۱۱۳
- ۲-۶-۳. شهادت امام رضا علیه السلام..... ۱۱۳
- ۳-۶-۳. تشیع در میان امام جواد علیه السلام..... ۱۱۴
- ۳-۶-۱. اوضاع سیاسی..... ۱۱۴
- ۳-۶-۳. اقدامات امام علیه السلام برای حفظ و گسترش تشیع..... ۱۱۵
- ۴-۶-۴. تشیع در دوران امام هادی علیه السلام..... ۱۱۷
- ۴-۶-۱. شرایط سیاسی و اجتماعی دوران امام هادی علیه السلام..... ۱۱۷
- ۴-۶-۲. اقدامات امام هادی علیه السلام..... ۱۱۹
- ۵-۶-۵. تشیع در دوران امام حسن عسکری علیه السلام..... ۱۲۱
- ۵-۶-۱. اوضاع سیاسی دوران امام حسن عسکری علیه السلام..... ۱۲۱
- ۵-۶-۲. اقدامات امام عسکری علیه السلام..... ۱۲۲
- ۵-۶-۳. شهادت امام حسن عسکری علیه السلام..... ۱۲۴
- ۶-۶-۶. تشیع در دوران امام مهدی علیه السلام..... ۱۲۴
- ۶-۶-۱. پاسداری از میراث امامت..... ۱۲۴
- ۶-۶-۲. رهبری غیر مستقیم شیعیان..... ۱۲۶
- درس هفتم: دولت‌های شیعی..... ۱۲۹
- ۷-۱. دولت علویان طبرستان..... ۱۳۰
- ۷-۱-۱. جغرافیای طبرستان..... ۱۳۰
- ۷-۱-۲. علل مهاجرت علویان به ایران..... ۱۳۰
- ۷-۱-۳. زمینه‌های تشکیل دولت علویان در طبرستان..... ۱۳۱

۱-۷	۴. گسترش تشیع در دولت علویان طبرستان	۱۳۲
۲-۷	دولت فاطمیان	۱۳۴
۱-۲-۷	جغرافیای دولت فاطمیان	۱۳۴
۲-۲-۷	منشأ محبت اهل بیت (ع) در مردم مصر	۱۳۵
۳-۲-۷	نسب فاطمیان	۱۳۶
۴-۲-۷	تأسیس دولت فاطمیان	۱۳۶
۵-۲-۷	فاطمیان و فرهنگ	۱۳۸
۶-۲-۷	فاطمیان	۱۳۸
۳-۷	دولت ربویه	۱۳۹
۱-۳-۷	ظهور آل ربویه	۱۴۱
۲-۳-۷	استقرار آل ربویه	۱۴۲
۳-۳-۷	آل ربویه و احیای شعائر معنی	۱۴۳
۴-۷	دولت صفویه	۱۴۴
۱-۴-۷	نسب صفویه	۱۴۵
۲-۴-۷	شاه اسماعیل صفوی مؤسس دولت صفو	۱۴۵
۳-۴-۷	رسمیت یافتن مذهب تشیع و ترویج آن	۱۴۶
۴-۴-۷	درآمیختن مذهب و سیاست	۱۴۹
	درس هشتم: تاریخ تشیع از صفویه تا انقلاب اسلامی ایران	۱۵۳
۱-۸	نقش علمای شیعه در دوران صفویه	۱۵۴
۲-۸	تشیع در دوران نادرشاه افشار و کریم خان زند	۱۵۵
۳-۸	تشیع در دوران قاجار	۱۵۶
۴-۸	نهضت مشروطیت و نقش بزرگان تشیع	۱۵۸
۵-۸	تشیع در دوران پهلوی	۱۶۰
۶-۸	انقلاب اسلامی ایران	۱۶۳

۸-۶-۱. نقش مرجعیت در پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۱۶۳

۸-۶-۲. ویژگی های جمهوری اسلامی ایران ۱۶۶

۸-۶-۳. اصل انقلابی امامت و نفی طاغوت ۱۶۷

۸-۶-۴. وجوب دفاع از جمهوری اسلامی ۱۶۸

کتابنامه ۱۷۱

www.ketab.ir

پیشگفتار

پایه و اساس آیین حیات به منش اسلام اصول عقاید یا اندیشه های بنیادی آن است که در شکل گیری رفتار انسان تأثیر بسزایی دارد؛ زیرا به طور کلی، رفتار انسان ها - خود آگاه یا ناخود آگاه - متأثر از اصول عقاید یا به بیان دیگر، جهان بینی آن ها است؛ از این رو، برای استقرار و تثبیت نظام ارزشی و رفتاری اسلام، باید مبانی عقیدتی آن بررسی شود.

سازمان عقیدتی - سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران از خجسته نهادهای انقلابی ای است که رسالت عظیم نشر و گسترش مفار و ارزش های اسلامی و مکارم اخلاقی را در ارتش بر عهده دارد. یکی از راه های تحقق این مأموریت خطیر، «آموزش» است؛ از این رو، برای ارتقای دانش و پیشرفت اعتقادی - سیاسی کارکنان آجا، اعم از کادر و وظیفه، «تداوم آموزش» و «تربیت» اجتناب ناپذیر است.

از آنجا که مخاطبان آموزش های عقیدتی - سیاسی به دو دسته پایور و وظیفه تقسیم می گردند، با توجه به سطح تحصیلات آن ها، دوره های مختلفی برای ایشان اجرایی شود که عبارت اند از:

۱. دوره‌های آموزشی کارکنان پایور: آموزش درجه‌داری (عمومی، تخصصی اولیه، تخصصی ثانویه و سرپرستی) و افسری (مقدماتی، عالی و دافوس)؛

۲. دوره‌های آموزشی کارکنان وظیفه: الف) دوره رزم مقدماتی، ب) دوره‌های حین خدمت که در سه سطح زیر دیپلم، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و د) ترانجام می‌پذیرد.

از این رو، معاونت تربیت و آموزش «س.ع.س» آجا برای رفع نیازهای یادشده و تأمین زیرساخت‌های لازم برای آموزش بهینه، روزآمد و کاربردی و همسو با قرآن و مقررات موضوعه و ابلاغی در حوزه تربیت و آموزش، به‌ویژه نظام جامع تربیت و آموزش ستاد کل نیروهای مسلح و ارتش، اقدام به بازنگری و تدوین متون آموزش عقیدتی - سیاسی در همه سطوح نموده است. براساس تدبیر فرماندهی نظام کل قوام‌بندی بر استفاده از ظرفیت‌های پژوهشگاه امام صادق (ع)، معاونت تربیت و آموزش س.ع.س آجا، اقدام به تهیه سرفصل، برای دوره‌های مختلف آموزش نموده، و کار تدوین متون را به آن پژوهشگاه واگذار کرد که پس از بررسی و تصویب نهایی سرفصل‌ها، در کمیته‌ای علمی، مرکب از نمایندگان معاونت تربیت و آموزش س.ع.س آجا و کارشناسان پژوهشگاه، تدوین متن به‌نویسنده واگذار شد. البته به طول دوره تدوین و نگارش، متخصص موضوعی با عنوان ناظر علمی به هر یک از مراحل تدوین نظارت و اشراف داشته و پس از طی دوره یادشده، ناظران سازمانی و نهایی نیز متن را نقد، اصلاح و تأیید کرده‌اند.

سازمان عقیدتی - سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، برای اجرای نظام جامع تربیت و آموزش نیروهای مسلح در حوزه آموزش‌های عقیدتی - سیاسی، توجه خود را بر چند موضوع محوری متمرکز کرده است:

- آموزش قرآن (روخوانی، روان خوانی، ترجمه و مفاهیم، تفسیر)؛

- آموزش عقاید (توحید، عدل، نبوت، امامت، معاد)؛

- آموزش احکام؛

- آموزش اخلاق (اخلاق فردی، اجتماعی و سازمانی و...)

- آموزش مباحث سیاسی؛

- آموزش جهاد و دفاع؛

- آموزش تاریخ اسلام؛

- آموزش تربیت اسلامی.

بدیهی است متن پیش رویه دلیل محدودیت های ناشی از حجم و ساعت آموزش و تنوع موضوعات مرتبط، نمی تواند پاسخ گوی همه نیازها باشد؛ از این رو، لازم است استادان محترم،

۱. متن حاضر را اساس و مبنای آموزش ها قرار داده، و با بیان شیوا و خلاقیت ناشی از شغل استادی، کاسی متن را از منابع معتبر دیگر، تکمیل و نیازهای فراگیران را مرتفع سازند؛

۲. نسبت به سؤالات مخاطبان که در چهارچوب رضایات آموزشی متن حاضر است نهایت دقت و توجه را معمول داشته، ضمن پاسخ گویی به آنها، موارد را به معاونت تربیت و آموزش «س.ع.س آجا» منعکس نمایند تا در ویرایش و چاپ های بعدی متن از آنها بهره برداری شود؛

۳. فراگیران را به سمت فهم و درک مطالب و نه حفظ آنها هدایت نمایند.

کتاب پیش رو با عنوان تاریخ تشیع در موضوع تاریخ اسلام برای دوره سرپرستی تدوین گردیده است.

در پایان، معاونت تربیت و آموزش «س.ع.س آجا» بر خود لازم می داند از نویسندۀ محترم این کتاب، جناب آقای حجت الاسلام والمسلمین

ابوالقاسم شاکر، ناظران محترم علمی، سازمانی و نهایی و همه دست‌اندرکاران تدوین این متن، به ویژه مدیریت و مرکز تدوین متون آموزشی پژوهشگاه امام صادق (ع) نهایت سپاس و امتنان را بنماید.

از استادان، فراگیران و مسئولان اجرایی آموزش درخواست می‌شود، دیدگاه‌های ارزشمند و تجربه‌های ارزنده خود را در خصوص متن حاضر، به یکی از طرق ذیل به این معاونت ارسال نمایند:

۱. در تماس معاونت تربیت و آموزش سازمان عقیدتی - سیاسی آجا؛
۷۸۱۳/۸۴۰۰۲۱۰ شماره نمابر ۸۱۹۵۲۴۰۷ - ۰۲۱؛

۲. مکاتبه به نشانی: تهران، چهارراه قصر، سازمان عقیدتی - سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ساختمان شماره دو، معاونت تربیت و آموزش، مدیریت تهیه متون آموزشی.

معاونت تربیت و آموزش

سازمان عقیدتی - سیاسی آجا

مقدمه

پیامبر اسلام ﷺ تشیع را، در همان آغاز، اوم اسلام ناب محمدی است، برای تبیین کتاب خدا و سنت خویش بنده را در چون برای تداوم راه و آرمان های بلندش حضرت علی ﷺ را شایسته تعلیم و تربیت دید، به امر خداوند، وی را از کودکی در دامان خود پروراند و او را به عنوان جانشین خود به اُمت معرفی کرد و پیروانش را «شیعه» و رستگارانامید.

آن حضرت تنها راه رستگاری اُمت خویش را پس از خدا، تمسک به قرآن و عترت دانست؛ ولی با رحلت ایشان با دسیسه ای، سرت یامان ایدیده گرفته شد، این کار سبب شکل گیری دو تفکر در حوزه سیاست اسلام گردید؛ نخست، تفکر «خلافت» که در سقیفه بنی ساعده و با در دست گرفتن قدرت سیاسی بروز کرد؛ و دیگر، تفکر شیعی یا «امامت» که با تمسک به حدیث نقلین و غدیر به امامت علی بن ابی طالب ﷺ باور داشتند.

این دو تفکر با فراز و فرودهای گوناگونی همچنان ادامه دارد. تفکر نخست از این نظر که قرن های متمادی بر مسند قدرت سیاسی جای داشت، با مانع تراشی های گوناگون از رشد تفکر دوم جلوگیری می کرد؛ این نوع نگرش

از نظر شمار پیروان جایگاه نخست را دارد. از سوی دیگر تفکر دوم، با همه نامهربانی‌هایی که در طول تاریخ به او شد، با رهبری امامان شیعه و سپس نایبان آخرین امام و علمای راه خود را تداوم بخشید و از نظر علمی و فرهنگی به تعالی رسید. از نظر سیاسی نیز این تفکر توانست علاوه بر حدود پنج سال حکومت حضرت علی علیه السلام و چند ماه حکومت امام حسن علیه السلام، حکومت‌های مستقل شیعی در گوشه و کنار جهان اسلام تشکیل دهد که از جمله کامل‌ترین آن‌ها در این قرن می‌توان به جمهوری اسلامی ایران به رهبری امام خمینی علیه السلام اشاره کرد.

شیعه پس از اسلام، باورهای خود انتظار ظهور آخرین امام و تشکیل حکومت جهانی تشیع را سرگونی همه حکومت‌های ستمگر و برقراری قسط و عدل را به رهبری آن حضرت می‌پنداشت.

کتاب‌های فراوانی در باره تاریخ تشیع و شیعه‌شناسی به طبع رسیده است و در اینجا به برخی آن‌ها در فهرست منابع اشاره خواهد شد، ولی رویکرد این نوشتار، تدوین هشت درس به اختصار برای دانشجویان دیپلم درجه‌داری سرپرستی آجاست که برای آشنایی آنان با مفاهیم تشیع و تاریخ تشیع از آغاز تاکنون تدوین شده است.

این نوشتار در هشت درس تهیه و تنظیم شده است.
 ۱- درس اول، به معنای لغوی و اصطلاحی شیعه، نظرهای شکل‌گیری شیعه، اصول و مبانی مذهب تشیع می‌پردازد؛

۲- درس دوم، به بررسی جایگاه شیعه در عصر پیامبر صلی الله علیه و آله و دوران خلفای پس از او می‌پردازد؛

۳- درس سوم، به قدرت‌یابی شیعه در دوران حکومت امام علی علیه السلام اشاره می‌نماید؛

❖ درس چهارم، وضعیت شیعه را در دوران امام حسن، امام حسین و امام سجاده علیه السلام بررسی می‌کند؛

❖ درس پنجم، به بررسی رشد تشیع در دوران امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام اختصاص یافته است؛

❖ درس ششم، به وضعیت شیعه در دوران امام کاظم علیه السلام، امام رضا علیه السلام، امام جواد علیه السلام، امام هادی علیه السلام و امام عسکری علیه السلام اشاره می‌کند؛

❖ درس هفتم، به مهم‌ترین دولت‌های شیعی مانند دولت فاطمیان، دولت علویان طبرستان، دولت آلبویه و صفویه اختصاص یافته است؛

❖ درس هشتم، به وضعیت شیعه و نقش علمای شیعه در قرون اخیر و انقلاب اسلامی ایران می‌پردازد.

در این نوشتار به سبب محدودیت در وسعها به پاره‌ای از رخدادها و مسائل مهم تشیع از دوران پیامبر صلی الله علیه و آله تا کنون اشاره می‌شود. از استادان محترم و دانشجویان عزیز تقاضا می‌شود نواقص و بودهای این نگارش را برای اصلاح به پژوهشگاه امام صادق علیه السلام ارسال نمایند. در پایان، از نویسنده محترم متن جناب آقای ابوالقاسم شاکر و ناظر محترم علمی جناب آقای دکتر حبیب زمانی محبوب و همه عزیزانی که در تهیه و تدوین این مجموعه کوشیدند، قدردانی و تشکر می‌شود.

مرکز تدوین متن: امرای
پژوهشگاه علوم اسلامی
امام صادق علیه السلام